

Litteraturgranskningar

MARTIN BENNULF: *Miljöopinionen i Sverige*, Göteborg Studies in Politics 30, Lund: Dialogos 1994.

1. Indledning*

Martin Bennulfs bog om de miljøpolitiske synspunkter i Sverige et fint eksempel på det produktive forskermiljø, der findes ved den statsvidenskabelige institution på Universitetet i Göteborg og navnlig på den rigdom på samfundsvidenskabelige data, som i disse år samles her. Den er også et godt eksempel på bredden i dette forskningsmiljø, specielt inden for valg- og kommunikationsforskningen. Endelig vidner den om fornyelsen og kontinuiteten i forskningsmiljøet: en ny generation præsenterer sig efter, at Bo Särilvik lagde grunden i 1950'erne og 1960'erne, hvorefter den næste generation med Sören Holmberg og Michael Gilljam tog over.

Jeg vil starte med at give en sammenfatning af afhandlingen: dens problemstilling, dens opbygning og dens hovedresultater. Dernæst vil jeg diskutere nogle væsentlige spørgsmål, idet jeg vil gå fra det konkrete til det generelle: først se på afhandlingens mere formelle sider, så diskutere de data, afhandlingen bygger på, videre drøfte de metoder, der benyttes for at aftvinge data nogle interessante sammenhænge, endvidere diskutere de hovedresultater, som afhandlingen når frem til, og til sidst diskutere afhandlingens disposition og hovedtankegang.

2. Sammenfatning af afhandlingen

Afhandlingen er en bog på 320 sider, der efter et indledningskapitel er opdelt i tre dele. Den første del behandler "Miljöopinionen" og består af tre kapitler, den anden del om "Miljødimensionen" består også af tre kapitler, og den

tredje del omfatter så bogens konklusion og videre perspektiver. Dertil kommer engelsk summary og omtale af litteratur og kilder.

Afhandlingens centrale studieobjekt angives (p. 13) at være "åsikter", dvs. anskuelser eller meninger, om miljøet i Sverige. Og meget prisværdigt opstilles to klare problemstillinger: "Hvor stærk er tilslutningen til forskellige miljøbevarende forslag i den svenske befolkning?" og "Tilhører miljösagerne en ny politisk dimension, som gælder spørgsmål om livskvalitet?"

Indledningskapitlet omfatter derefter en redegørelse for, hvordan man kan studere politiske sagområder som for eksempel miljøpolitikken. Denne redegørelse viser, at forfatteren er godt inde i litteraturen, og at han har et fint overblik, både over området generelt og mere konkret over studiet af meningsdannelsen inden for forskellige sagområder.

Forfatteren koncentrerer sig så om meningsdannelsen på medborgerniveauet inden for miljøområdet (p. 15). Det er et emne, som han mener ikke er særlig grundigt belyst, selv om hans note 16 på p. 16 måske nok modsiger denne karakteristik en smule. Men når det særligt gælder den svenske meningsdannelse på masseniveau på miljøområdet, så mener han at have fundet en hvid plet på kortet, som han kan gøre en indsats ved at udforske (p. 17).

I kapitel 2 behandler forfatteren så miljøopinionens baggrund, og han når her frem til, at den moderne miljødebat i Sverige startede i begyndelsen af 1960'erne med udgivelsen af Rachel Carsons bog "Tyst vår" i 1962 og med debatten om kviksløvet's skadelige indflydelse på dyre- og planteliv. Det var imidlertid først fra 1967 i forbindelse med debatten om forgiftede søer, at debatten for alvor nåede ud til befolkningen. Beslutningstagernes og forskernes opfattelser blev nu formidlet til offentligheden via aviser, radio og TV. Viden om og

meninger om miljø-sager fandtes fra da af i store dele af den svenske befolkning (p. 56).

I 1970'erne var det navnlig energipolitikken og spørgsmålet om kernekraften, der satte gang i miljødebatten, og ulykken – eller det som kernekrafttilhængerne kalder ”drifthændelsen” – på Three Mile Island i Pennsylvania i marts 1979 satte yderligere gang i debatten og banede vejen for folkeafstemningen om kernekraften i 1980.

I 1980'erne blev miljø-sagen så et partipolitisk stridsemne, og i 1981 blev der dannet et særligt Miljøparti, som i 1988 blev repræsenteret i rigsdagen. Det var skelsættende, fordi det var første gang i 70 år, at det traditionelle femparti-system i Sverige blev ændret, men det er måske nok lidt af en overdrivelse at påstå, at det var udtryk for en destabilisering af det traditionelle svenske partisystem. I mange andre lande ville man nok snarere være imponeret af den svenske kontinuitet og opfatte Miljøpartiets repræsentation som en tilpasning til nye forudsætninger.

I kapitel 3 går forfatteren så mere detaljeret ind på at redegøre for, hvordan miljøopinionen udviklede sig i Sverige. Han følger her Michael Giljams sondring mellem et sagområdes kognitive historie og dets anskuelseshistorie (p. 68).

Den kognitive historie omfatter folks bevidsthed om sagen, deres opfattelser af sagindholdet, deres opfattelse af dets vigtighed og deres faktiske viden om sagen.

Anskuelseshistorien omfatter forekomsten af meninger, deres retning (positiv/negativ) og deres intensitet (stærke meninger/mere afslappede meninger).

Forfatteren ville gerne have redegjort for alle disse syv dele af miljø-sagens udvikling, men det har han (trods alt) ikke tilstrækkelig mange data til (p. 68). Det er dog ret imponerende, hvad han er i stand til at finde frem til belysning af dette emne. Men sådan er det nok: Mere vil have mere, og helt tilfreds bliver man ikke, før det perfekte er opnået!

Forfatteren kan vise, at et stigende antal svenskere opfatter miljøet som vigtigt (i hvert fald frem til 1988, hvorefter der sker et fald, jfr. figur 3.2., p. 76), at opfattelsen af vigtighe-

den i høj grad samvarierer med massemediernes behandling af miljø-sagerne (p. 80) – hvilket bekræfter tesen om massemediernes dagsordenssættende funktion – at miljøspørgsmålet på det aggregerede niveau må kæmpe med arbejdsløsheden om at være det vigtigste emne på den politiske dagsorden (pp. 82-83), at svenskerne i forholdsvis høj grad har mening-er om miljøspørgsmål, at de i højere grad har meninger om konkrete end ideologiske miljøspørgsmål, men at der mod begyndelsen af 1990'erne er tale om et fald i forekomsten af sådanne meninger (p. 87), at der allerede omkring 1980 var forholdsvis mange svenskere, der ville satse på miljøbevarende foranstaltninger, at denne andel blev øget frem til valget i 1988, men at der siden har været tale om et fald (p. 94). Endelig synes meningerne om miljø at være mest intensive, når debatten om dette emne er mest omfattende (p. 96).

Det er en række vigtige resultater, der her offentliggøres og fremstilles sammenhængende og systematisk. De fremkommer ved en opfindsom udnyttelse af de foreliggende datamuligheder og repræsenterer et godt bidrag til vores viden om samspelet mellem partier, medier og vælgere.

I kapitel 4 ser forfatteren så på, hvad det svenske folk mener om miljøet. Det er i en vis forstand hovedkapitlet i bogen. Forfatteren kan her øse af et rigt datamateriale, som gør det muligt at følge udviklingen over tid, at kontrollere resultaterne fra forskellige datakilder mod hinanden, at undersøge, hvem der mener hvad, og hvorfor de mener det.

Hovedresultatet af analysen er, at svenskerne stillingtagen til miljøspørgsmålet i høj grad bestemmes af deres socialisering, deres interesser og deres exponering for miljøpolitiske budskaber.

Med hensyn til opdragelsen og socialiseringen finder forfatteren, at svenske kvinder er mere positive over for miljøet end mænd. Det skyldes ikke blot, at kvinder i højere grad er beskæftiget med reproduktivt arbejde, men navnlig, at de har et andet syn på natur og miljø, måske fordi dette at værne om miljøet indgår som en del af et feministisk orienteret værdisystem (p. 150), eller fordi kvinder er mere

opmærksomme over for trusler mod menneskeheden: De er gennemgående mere bekymrede end mændene, der generelt er mere risikovillige (p. 150).

Med hensyn til interesser har de svenskere, der arbejder i landbruget, og som har en egeninteresse i at bevare grundlaget for deres produktion, mere positive meninger om miljøbeskyttelse end byboerne – på nær lige når det gælder om at forbyde de kemiske ukrudtbekæmpelsesmidler i landbruget (pp. 122-23).

Med hensyn til at udsætte sig for miljørigtige budskaber, så finder forfatteren, at de svenskere, der er medlem af en miljøorganisation, er mere modtagelige for sådanne budskaber – og det er vel heller ikke så mærkeligt.

Mere interessant er det nok, at en humanistisk værdiorientering leder til større sandsynlighed for at være venstreorienteret, som videre øger sandsynligheden for økologiske synspunkter. Den humanistiske orientering er også koblet til sympatien for at have bestemte politiske partier, som så igen påvirker svenskernes meninger om miljøet.

Forfatteren afslutter kapitlet på en ganske morsom måde ved at sammenfatte sine resultater ved at karakterisere fire typer: (1) *Foretageren*, der er mest vækstorienteret. Det er en mand, der kun har en ret svag humanistisk orientering, som er højreorienteret, som stemmer på Moderaterne, og som bestemt ikke er medlem af nogen miljøorganisation. (2) *Arbejderen*, der nok er lidt mere positiv over for miljøet, men dog mere vækst- end økologiorienteret. Det er også en mand, der er ansat i produktionen, som ikke er specielt humanistisk indstillet, som er noget venstreorienteret, og som stemmer på socialdemokraterne, men som heller ikke kunne drømme om at melde sig ind i en miljøorganisation. (3) *Jordbrugeren*. Endnu en produktiv mand, med en gennemsnitlig humanistisk orientering, men på grund af sit arbejde mere positiv over for miljøet end over for en fortsat økonomisk vækst. Han er noget højreorienteret og stemmer på Centerpartiet og kan godt finde på at melde sig ind i en miljøorganisation, for eksempel SNF. (4) *Læreren*. En kvinde beskæftiget med reproduktive aktiviteter med stærke humanis-

tiske værdier og en udpræget økologisk orientering. Hun afviser den blinde vækst, er ret venstreorienteret og stemmer på Miljøpartiet. Endelig finder hun det helt selvfølgelig at være medlem af en miljøorganisation som Miljöförbundet.

I den anden del af bogen tager forfatteren så fat på sin anden hovedproblemstilling: om miljø sagen tilhører en ny politisk dimension i svensk politik, som vedrører livskvalitet (og ikke blot de materielle goder)?

I kapitel 5 diskuteres, om der findes en værdibaseret konflikt dimension i svensk politik, som danner grundlag for meningerne om miljøet. Med udgangspunkt i Ronald Ingleharts teori om den tavse revolution og ideerne om et post-industrielt samfund, fremvæksten af nye mellemlag og nye sociale bevægelser overvejer forfatteren, hvordan man i det hele taget skal kunne identificere eksistensen af sådan en ny politisk skillelinie. For at ville acceptere, at der findes post-materielle værdier, kræves, at målinger af dem ikke blot er stabile på det aggregerede niveau, men også på det individuelle niveau, og med paneldata afprøves, om det er tilfældet.

Det er det ikke. Sammenhængen over to perioder på tre år er henholdsvis .47 og .40 (p. 176), hvilket kun er ca. halvt så stærkt som den traditionelle venstre-højrekonflikt dimension ($r = .80$) (p. 177). Forfatteren prøver at anvende forskellige former for paneldata og forskellige målemetoder, men når til det samme negative resultat. Han kan ikke opdage nogen ny værdibaseret politisk dimension blandt de svenske vælgere (p. 192).

Derimod kan han med udgangspunkt i Milton Rokeach og hans måling af værdier konstatere tilstedeværelsen af en stabil humanistisk værdiorientering, som har indflydelse på, hvilke meninger mennesker har om miljøet.

Man kunne så tro, at sagen var afgjort, men det er den åbenbart ikke efter forfatterens opfattelse. Han sondrer mellem en værdibaseret politisk dimension og en mere almindelig politisk meningsdimension. For at ville acceptere tilstedeværelsen af en politisk dimension (som altså ikke behøver at være værdibaseret), så kræver han en stærk konsistens mellem de

enkelte meninger i den nye dimension, og at disse meninger er forholdsvis uafhængige af traditionelle politiske konfliktdimensioner (som venstre-højreskalaen). Altså stærke internkorrelationer og svage eksternkorrelationer. Desuden skal disse meninger være stabile over tid (panelstabilitet)(p. 199, jfr. p. 206).

Undersøgelsen viser her, at det er rimeligt at tale om en grøn dimension, for så vidt angår den interne konsistens (p. 209) og stabiliteten over tid (p. 210), hvorimod der ikke er tale om, at miljømeningerne er uafhængige af meningerne om andre politiske sager (pp. 218-19), specielt blandt politiske interesserede (og i den politiske elite) falder disse meninger stærkt sammen med venstre-højredimensionen, medens den blandt almindelige vælgere blandes sammen med alle mulige andre ting (p. 219).

Alt i alt må forfatteren altså afvise, at der findes en grøn politisk dimension i Sverige.

Alligevel argumenter han for, at man godt kunne forestille sig, at partierne har været i stand til at præsentere sig over for vælgerne på en sådan måde, at de opfatter partierne som placeret anderledes end på den traditionelle venstre-højredimension.

Efter en lang og ret indviklet analyse, som jeg skal komme tilbage til, konkluderer forfatteren, at der ikke kan observeres nogen grøn partipolitisk dimension blandt svenske vælgere, i hvert fald er den langt svagere end venstre-højredimensionen, selv om denne nok er blevet svækket gennem de senere år (p. 251).

Det samlede resultat er derfor, at forfatteren hverken kan påvise en værdibaseret grøn dimension, en grøn politisk dimension i det hele taget eller en partipolitisk dimension. Udbredte forestillinger om, at svensk politik er gået fra et hvile på et endimensionalt partisystem til et todimensionalt partisystem hviler efter forfatterens opfattelse på en overfortolkning (p. 265).

Det er vel nok en konklusion, som vil blive bemærket og diskuteret i svensk og skandinavisk politologi, og derfor er afhandlingen under alle omstændigheder et vigtigt bidrag til vores forståelse af udviklingen i de politiske konflikter.

Til allersidst diskuterer forfatteren så, om de svenske vælgers meninger om miljøet har andre konsekvenser – når de nu ikke har ført til en partipolitisk relevant konfliktdimension – og han argumenter for, at disse meninger trods alt påvirker vælgernes partivalg, deres miljøadfærd og de folkevalgtes parlamentariske adfærd. Så helt uden betydning er disse meninger altså ikke!

Sammenfattende har forfatteren altså fundet ud af, at svenske vælgere nok har meninger om miljøet, at disse meninger i vid udstrækning er indbyrdes konsistente, og at de er ret stabile over tid. Til gengæld er de ikke rodfæstet i et særligt sæt af værdier, specielt ikke i post-materielle værdier, de er ikke uafhængige af meninger om andre politiske sager, og de har ikke særlig stor betydning for den måde, svenske vælgere opfatter deres partisystem på. Meningerne om miljøet har dog betydning på andre måder for det politiske liv, navnlig for Miljøpartiets mulighed for at komme i Rigsdagen.

3. Det formelle

Generelt vil jeg sige, at afhandlingen ikke bare er i orden, men nærmest forbilledlig, hvad det formelle angår. Den er fint struktureret i kapitler og dele, sproget er klart og præcist, men måske lidt for kedeligt, rapportagtigt kunne man måske sige. Henvisningerne er systematiske, og jeg har ikke fundet alvorlige fejl i litteraturlisten udover en vis kulturimperialistisk tendens til at ville stave danske titler på svensk. Forfatterens litteraturkendskab er imponerende.

4. Data

Afhandlingen er, som jeg har været inde på, et udtryk for det frugtbare forskningsmiljø, der findes i Göteborg. Det viser sig blandt andet ved, at han har endog meget rige data til sin rådighed. Der findes næppe tilsvarende materialemuligheder andre steder i Norden – ja måske i hele verden. Det er ikke blot muligt at lave lange tidsserier med ensartede data, men også at arbejde med paneler, hvor de samme mennesker er spurgt flere gange, og at sam-

menligne resultaterne af interview-undersøgelser med resultaterne fra enquete-undersøgelser.

En sådan rigdom giver naturligvis mange muligheder, men de rummer også visse problemer eller farer, som jeg skal komme tilbage til.

Man kunne imidlertid have ønsket sig en fyldigere beskrivelse af dette materiale. Det tages i lidt for høj grad for givet, at alle læsere bør være inde i, hvordan de forskellige former for data indsamles, hvem der har gjort det, og hvor mange IP det drejer sig, hvordan kvaliteten er, hvordan data behandles og bevares osv. Det siges, at disse undersøgelser er udførligt dokumenteret andre steder, og derfor menes det ikke nødvendigt at give en redegørelse for materialet (p. 31). Det er jeg uenig i. Det er i hvert fald ikke særlig venligt over for læseren. Det er i sig selv et stort arbejde at finde alle disse bøger, rapporter og artikler frem – hvis det i det hele taget er muligt, og et endnu større arbejde at læse sig igennem det. Det burde forfatteren have gjort for læseren. Han har materialerne ved hånden og indsigt i og overblik over materialet.

5. Metode

Datamulighederne hænger ret tæt sammen med metoderne, der anvendes i afhandlingen. Forfatteren går her grundigt til værks og diskuterer i indledningskapitlet, hvad man skal forstå ved en "åsikt", som han afgrænser fra "attityder" – "holdninger" – som han ikke vil beskæftige sig med. Han definerer sit studieobjekt som den almene opinion på miljøområdet, hvorved han forstår de anskuelser eller meninger om miljøet, som er blevet genstand for debat og beslutninger på den politiske arena (p. 19). Disse anskuelser kan gå i forskellig retning (være positive eller negative), de kan være mere eller mindre intensive, de kan være mere eller mindre stabile, og de kan tillægges større eller mindre vigtighed.

Men hvad omfatter "miljøsagerne" mere præcis? Det er ikke så let at bestemme, siger forfatteren (p. 22). Han foreslår selv, at de skal defineres som "et problemområde, som består

af spørgsmål, der gælder, hvordan naturen og dens ressourcer skal udnyttes" (p. 23), hvilket nok må siges at være en meget bred definition. Man kan spørge: hvad falder ikke ind under den?

Det giver forfatteren faktisk ikke noget eksplicit svar på, idet han vælger at bestemme sit studieobjekt i mere snæver forstand som en konflikt mellem økonomisk vækst og økologisk balance (p. 24). Det er uden tvivl både rigtigt, relevant og spændende, men måske skulle det mere direkte være gjort til den afhængige variabel i undersøgelsen?

Afhandlingens centrale spørgsmål er derfor, om den svenske befolkning mener, at økologisk balance skal tilgodeses frem for økonomisk vækst. Hvor mange svenskere mener dette? Hvordan er denne meningsdannelse foregået? Hvem mener det ene og det andet? Og hvor dybt stikker disse meninger? Danner disse meninger ligefrem grundlag for en ny opdeling af konflikten mellem partierne i Sverige?

Spørgsmålet er imidlertid, om der er foretaget en teoretisk afgrænsning af emnet, som så er operationaliseret, eller om det i virkeligheden er de foreliggende data, der har været bestemmende for forståelsen af, hvad "miljøsager" egentlig er for noget?

Dette fører videre til et andet metodespørgsmål, ud over validitetsproblemet. Det er heller ikke let at have med at gøre, og igen kan man have en lille mistanke om, at forfatteren slipper lidt for let om ved det.

Der tales om "åsikter" – meninger – og der tages afstand fra at anvende "attityde"-begrebet (p. 19). Forfatteren vil med andre ord ikke tale om holdninger, men blot om meninger. Alligevel taler forfatteren om "grundlæggende orienteringer", om "værdier" og om "politiske ideologier" (p. 19), og han undersøger meningskonsistens eller "meningskoblinger" (pp. 104ff), og der laves et additivt index. (p. 107).

Senere i afhandlingen beskæftiger forfatteren sig indgående med Ingleharts måling af materielle og post-materielle værdier (p. 163) og diskuterer flere steder (p. 32 og p. 207) Converse's tese om "constraint" i "belief-systems". På p. 132 sker det ligefrem under over-

skriften "åsiktskonsistens i miljøfrågor", og sluttelig gennemføres faktoranalyser for at finde frem til "åsiktsdimensioner."

På den baggrund er det vanskeligt at se, hvori forskellen består mellem en "attityde" eller holdning på den ene side og en "åsikt" eller mening, et sæt af grundlæggende orienteringer, dimensioner i meninger på den anden side. Er en humanistisk værdiorientering, som påvirker, i hvilket omfang vælgerne indtager økologisk orienterede meninger om miljøet (p. 192), for eksempel en holdning eller blot udtryk for mere sammenhængende og mere grundlæggende meninger?

Et tredje metodeproblem er målingen af "holdninger" eller "meninger". Det er et problem, som forfatteren er meget opmærksom på og diskuterer indgående navnlig i forbindelse med Ronald Ingleharts måling af materielle og post-materielle værdier (pp. 166ff). Forfatteren er gennemgående ret kritik over for Inglehart og indrømmer nærmest, at han behandler Rokeach og hans værdidimension venligere end Inglehart (p. 191), og at dette kan skyldes det forskellige datagrundlag.

Forfatteren anvender Ingleharts operationalisering med fire målsætninger for samfundsudviklingen, og når frem til, at stabiliteten blandt svenske vælgere er større end blandt vælgere i andre lande samtidig med, at den er mindre end for venstre-højreideologien (p. 177).

Men er det en rimelig måde at sammenligne på? Kan man uden videre sammenligne Pearson korrelationskoefficienter mellem placeringen på en skala, der bygger på prioriteringen af fire samfundsmål, og korrelationskoefficienterne mellem selvplaceringen på en 0-10 punktskala? (jfr. den forskellige måling af de to dimensioner p. 211 tabel 6.2). Har man ikke prøvet mere direkte med en 0-10 punktskala også for den grønne dimension (som antydet p. 154) og som anvendt over for rigsdagsmedlemmerne (p. 232)? En anden mulighed kunne være at sammenligne Ingleharts skala med en venstre-højre skala opbygget af tilsvarende antal items.

Et andet eksempel på, at selve målingen kan have betydning for resultaterne er sammenlig-

ningen mellem rigsdagsmedlemmernes selvplacering på to dimensioner (p. 233, figur 7.1.) som ikke sammenlignes med en tilsvarende analyse af vælgernes selvplacering på de to dimensioner: venstre-højre (0-10) og grøn (0-10).

Idet hele taget må jeg sige, at det, jeg er mest kritisk over for i afhandlingen, er målingen af vælgernes "kortbillede" (pp. 234-252). For det første forekommer det teoretisk oplæg noget tåget, for det andet er det ikke helt klart, hvordan man finder frem til, hvor mange der opfatter partisystemet som placeret på kortet, og for det tredje spekulerer jeg på, om der ikke er et tautologisk element i denne målemetode.

6. Hovedresultater

Forfatteren har altså fundet ud af, at svenske vælgere nok har meninger om miljøet, at disse meninger i vid udstrækning er indbyrdes konsistente, og at de er ret stabile over tid. Til gengæld hævder han, at de ikke rodfæstet i et særligt sæt af værdier, specielt ikke i post-materielle værdier.

Man kan her stille spørgsmålet, i hvilket omfang er denne konklusion begrundet i, at forfatteren har meget bedre data end man har i andre lande? Forfatteren finder jo (p. 172):

- at svenskerne godt kan opdeles i materialister og postmaterialister;
- at sammenhængene med baggrundsvariable er som forventet og som i andre lande (unge og veluddannede er mere post-materielle);
- at miljøpartiets vælgere er de mest postmaterialistiske

Der findes også en ganske pæn stabilitet over tid for de enkelte vælgere, helt på højde med, hvad man finder i andre lande, men blot svagere end den dominerende venstre-højredimension (endog målt forskelligt).

Hvorfor stiller forfatteren skarpere krav, end man gør i andre lande? Er det fordi, der findes så gode data-muligheder, at man kan gå mere i dybden end andre steder?

Denne indvending rejser et andet spørgsmål: Hvorfor har forfatteren fokuseret så ensidigt på de svenske forhold? Kan man beskæftige sig med denne slags problemstillinger og fore-

tage absolutte målinger eller arbejde ud fra rent teoretiske betragtninger? Skal man ikke se disse ting i et komparativt perspektiv? Og skal der ikke foretages en realpolitisk validitetsdiskussion? Måler man virkelig politisk relevante forhold, eller foretager man blot en akademisk konstruktion?

Miljømeningerne er ikke uafhængige af meninger om andre politiske sager, men hvor uafhængige skal de være? Hvor uafhængige er de i andre lande? Og hvilket hensyn skal man tage til, at venstre-højredimensionen er så stærk i Sverige?

Forfatteren hævder endelig, at miljømeninger ikke er af særlig stor betydning for den måde, svenske vælgere opfatter deres partisystem på. Men hvorfor er der så ikke lavet en opstilling som figur 7.1. (p. 233) for vælgerne?

I det hele taget rejser disse resultater i forhold til de foretagne operationaliseringer spørgsmålet om, i hvilken grad de teoretiske og operative krav forudbestemmer resultatet af analyserne. Forfatteren siger for eksempel selv, at det er almindeligt at koble de sociale forhold til definitionen af en politisk skillelinje. Han definerer en politisk skillelinje ved *grupper*, der går sammen om krav og interesser, og som afspejles i partisystemer ved, at de danner partiernes sociale og holdningsmæssige eller meningsmæssige grundlag (p. 204). Han vil dog ikke knytte partierne til deres sociale grundlag, fordi det efter hans opfattelse ville umuliggøre en værdibaseret konflikt mellem tilhængere af et økologisk samfund og et vækstsamfund.

Pointen er her, at forfatteren selv erkender, at begrebsdannelse og operationalisering i nogen grad forudbestemmer resultatet. Han vil ikke stille dette krav, men viger ikke tilbage fra at stille andre krav ud fra teoretiske overvejelser.

I øvrigt mener jeg ikke, at han nødvendigvis har ret i, at inddragelse af det sociale grundlag umuliggør forekomsten af værdibaserede konflikter, jfr. de fire typer, hvoraf de nye mellem-lag er én (lærerinden). Men det væsentlige er, at der foretages et valg. Ligesom når det ordret hedder (i note 37 p. 205): "Jag menar

dock att en politisk skiljelinje kräver både en åsiktsdimension och en partipolitisk dimension". Hvad skal det valg foretages ud fra? Rene teoretiske overvejelser, datamuligheder eller validitetshensyn?

7. Afhandlingens disposition og hovedtankegang

Til sidst vil jeg kommentere den måde, forfatteren har disponeret sin afhandling på. Hans problemstillinger: "Hvor stærk er tilslutningen til forskellige miljøbevarende forslag i den svenske befolkning?" og "Tilhører miljøsa-gerne en ny politisk dimension, som gælder spørgsmål om livskvalitet?" forekommer umiddelbart ret beskrivende, men som jeg har været ind på, så holder forfatteren sig ikke til at beskrive, men vil også gerne forklare og fortolke sine resultater. Og det er meget prisværdigt.

Han disponerer imidlertid ikke sin afhandling på den måde, at han først beskriver tingene og derefter forklarer og fortolker dem. Tværtimod tager han de to spørgsmål hver for sig, hvilket giver en del overlappinger og gentagelser.

Den måde at disponere stoffet på giver nogle logiske og fremstillingsmæssige problemer. Når der således i kapitel 4 gennemføres en analyse af konsistensen mellem meningerne som grundlag for at opbygge et additivt index (p. 105), har man allerede foregrebet resultatet af analysen i kapitel 6 om konsistens (p. 209), og derfor virker det lidt forvirrende, at der alligevel ikke findes en grøn politisk dimension – fordi der så er kommet et nyt krav om uafhængighed af andre sager.

Jeg mener også, at de tre kapitler i anden del (kapitlerne 5, 6 og 7) i nogen grad har karakter af "overkill". Det virker, som om det er vigtigt for forfatteren at nedgøre forestillingen om en ny grøn dimension på enhver tænkelig måde. Tilsyneladende får påstanden eller tesen den ene chance efter den anden, men samtidig med dette foregår der noget under overfladen: kriterierne udformes hele tiden sådan, at der ikke kan identificeres en grøn dimension i Sverige.

Spørgsmålet om livskvalitet – der nævnes i problemformuleringen – sættes således i al ubemærkethed lig med Ingleharts postmaterialisme, som så afvises som en grundlæggende værdidimension, fordi stabiliteten over tid ikke er helt så stærk som stabiliteten i den dominerende venstre-højre-dimension.

Muligheden for, at der trods alt findes en grøn politisk dimension – omend ikke udsprunget af post-materialistiske, men måske af humanistiske værdier – falder på kravet om, at denne grønne dimension skal være uafhængig af den dominerende venstre-højredimension.

Og endelig falder den partipolitiske relevans også på sammenligningen med venstre-højre-dimensionen. Selv om rigsdagsmedlemmerne opfatter partierne placeret på to dimensioner (p. 233, figur 7.1), får vælgerne ikke mulighed for at gøre det samme.

Spørgsmålet er imidlertid om opstillingen af disse kriterier alene kan ske ud fra rene teoretiske kriterier? Skal man ikke se på, om tilsvarende krav ville medføre, at der slet ikke have været nogen stille revolution i de vestlige lande? Eller at de faktiske sociale bevægelser må have haft et helt andet grundlag? Skal man slet ikke tage i betragtning, at den ny grøn dimension i Sverige er oppe mod en usædvanlig stærk "modstander" i venstre-højreideologien – ikke blot ude i samfundet, men også på det teoretiske plan?

8. Afslutning

Lad mig til sidst sige, at forfatteren har skrevet en flot afhandling. Der ligger et imponerende analysearbejde til grund. Afhandlingen afspejler forfatterens belæsthed og hans evne til

at argumentere for sine synspunkter på et højt teoretisk niveau og med opfindsom anvendelse af det usædvanligt righoldige datamateriale.

Min hovedindvending mod afhandlingen er, at forfatteren har forsømt at sætte sine resultater ind i en komparativ og politisk sammenhæng. Han synes at have været så optaget af at demonstrere alt det, som de svenske data kan fortælle, og derfor fristes han til at tabe sansen for proportioner og realiteter. Det bliver vigtigt for ham at vise, at der ikke er nogen grøn dimension i svensk politik, selv om medierne er mere og mere optaget af miljøet, selv om rigsdagsmedlemmerne diskuterer det, og selv om et nyt parti bliver valgt ind i rigsdagen.

Hans resultater hviler imidlertid på metodiske valg, der kan anfægtes, og hans empiriske data kunne nok fortolkes mere i retning af, at den dominerende venstre-højre dimension i Sverige er blevet udfordret og svækket af grønne synspunkter, som man med lidt god vilje godt kunne kalde for en ny dimension – det ville man nok have gjort mange andre steder!

Men der er ingen tvivl om, at dette arbejde må sætte mange overvejelser i gang, både blandt svenske politikere og blandt statsveterer, både med hensyn til forståelsen af, hvad der sker i Sverige i disse år, og hvordan man kan forstå, definere og identificere politiske skillelinjer.

Palle Svensson

* Anmeldelsen bygger i det væsentlige på min fakultetsopposition den 14. maj 1994.